

Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino rašinių skyrybos aktualijos

Laimutė Bučienė

Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, K. Donelaičio g. 58, 44248 Kaunas, laimute.buciene@vdu.lt

Anotacija. Straipsnio tyrimo objektas – 2019 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino rašiniai. Tyrimu siekiama išnagrinėti baigiamuosius darbus skyrybos aspektu, remiantis dabar galiojančiomis skyrybos normomis iškelti dėsningas skyrybos klaidas ir pateikti metodinių rekomendacijų dėl įvairių sintaksinių vienetų skyrybos mokymo(si) bendrojo lavinimo mokykloje. Tyrimo rezultatai rodo gana silpnus mokinių skyrybos įgūdžius. Analizuojant mokinių rašinių skyrybą formuojasi išvada, kad taikomi skyrybos kriterijai paremti ne žiniomis, o klaidingais apibendrinimais, pačių mokinių sukurtomis taisyklėmis.

Esminiai žodžiai: *rašinys, skyryba, skyrybos ženklas, skyrybos klaida, lietuvių kalbos ir literatūros valstybinis brandos egzaminas.*

Įvadas

Visose Europos valstybėse vienu iš svarbiausių šiuolaikinės švietimo politikos prioritetų laikomas gimtosios kalbos kompetencijų ugdymas. Kalbinė kompetencija suvokiama kaip raštingumas, paremtas kalbos sistemos ir kalbotyros pagrindų išmanymu. Ji taip pat reiškia gebėjimą ir nuostatą atsakingai vartoti ir puoselėti kalbą, nuolat tobulinti savo kalbinius įgūdžius; ji apima suvokimą vertinti kalbą ne tik kaip bendravimo visose gyvenimo srityse, bet ir savęs, kitų, pasaulio pažinimo ir kūrimo priemonę¹. Kalbinis

¹ Plačiau žr. *Komunikavimo gimtąja kalba kompetencijos ugdymas*. Prieiga per internetą: <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/pagrindinis/pagrindiniai-kompetenciju-ugdymo-aspektai/siuolaikinio-ugdymo-tikslas-asmens-kompetencijos/komunikavimo-gimtąja-kalba-kompetencijos-ugdymas/>

ugdymas – svarbi bendrojo ugdymo dalis². Kalbos ugdymas labiausiai yra susijęs su bendrinės kalbos praktika. Tai organizuotas rašybos, skrybros, leksikos, sintaksės, stilingumo ir kitų kalbos reiškinių tobulinimas (Nekvapil, 2010, 251–252). Kalbos, kaip bendro, visas mokslo ir pažinimo sritis sujungiančio intelektualinio kūrinio, pamatai dedami mokykloje (Vaišnienė, 2019, 3). Funkcionuojančios kalbos kokybę, geros jos būklės palaikymą ir ateitį daug lemia mokykla.

Pastaraisiais metais daug kalbama ir rašoma apie mokinių raštingumo nuosmukį, ieškoma didėjančio mokinių neraštingumo priežasčių. Interneto bendruomenės kalbinių nuostatų ir mokytojų požiūrio į raštingumo problemas tyrimas atskleidė šias svarbiausias neraštingumo priežastis: neigiamos visuomenės kalbinės nuostatos, nepakankamai palanki kalbinė aplinka, neapgalvota švietimo politika ir ydinga lietuvių kalbos mokymo metodika (Miliūnaitė, 2013, 208). Itin didelį poveikį raštingumui daro elektroninė komunikacija, pasižyminti savo ypatumais (Nevinskaitė, 2010, 290; Miliūnaitė, 2014; Ефремов, 2014, 74–75; Veszelszki, 2017, 46–75). Kaip globalizacija ir internetizacija lemia tam tikrus kokybinius bendrinės kalbos pokyčius (ir sakytinio, ir ranka rašomo teksto), nagrinėjama Ritos Miliūnaitės monografijoje „Kalbos normos ir jų savireguliacija interneto bendruomenėje“ (2018). Tyrimo rezultatai rodo, kad bendrinės kalbos vartoseną transformuojasi, įgauna iki tol neturėtų ypatybių, kad bendrinė lietuvių kalba internete pradėjo prarasti savo ribas ir normų stabilumą (Miliūnaitė, 2018, 442). Elektroninės komunikacijos įpročiai skverbiasi ir į mokyklinę mokinių kalbą (Miliūnaitė, 2018, 360).

Mokinių rašto darbai – lietuvių kalbos raštingumo lygio atspindys. Svarbu tai, kad randasi vis daugiau tyrimų, kuriuose analizuojami lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino rašto darbai (toliau – LKL VBE), bandoma nustatyti, kur kyla didžiausių neraštingumo problemų – rašybos ir skrybros, kalbos kultūros ar stilistikos srityse. Pirmieji tokio pobūdžio tyrimai atlikti Vilijos Salienės. Juose detalios analizuojama, kaip 12 klasės mokiniai 2003 m. ir 2004 m. valstybinio kalbos egzamino metu atlieka izoliuotas kalbos (skrybros, sintaksės, rašybos ir kalbos kultūros) užduotis (2005, 100–106; 2005, 73–78). Šiuo požiūriu reikšmingi Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro mokslininkų darbai apie brandos egzamino rašinių būdingiausias rašybos ir sintaksės klaidas (Tamulionienė, 2015, 1–24; Labanauskienė, Tamulionienė, 2015; Labanauskienė, 2015, 1–17; Labanauskienė, 2016, 1–22). Pažymėtinas Irenos Smetonienės ir Onos Petrėnienės tyrimas, kuriame nagrinėjamos LKL VBE rašinių stiliaus problemos (2016, 30–45).

---

² Pertvarkant pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų turinį tobulinamas ir gimtosios kalbos kursas. 2016 m. patvirtinta nauja lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo (5–10 klasių) programa (žr. *Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendroji programa*. Prieiga per internetą: <https://www.upc.smm.lt/ugdymas/dokumentai/22LIETUVIU-KALBOS-IR-LITERATUROS-PAGRINDINIO-UGDYMO-BENDROJI-PROGRAMA-2016-p-002.pdf>), kurioje atsisakoma siauro požiūrio į lietuvių kalbą tik kaip į komunikacijos instrumentą ir vėl sugrįžtama prie klasikinio sisteminiu požiūriu grindžiamo kalbos mokymo, išlaikant komunikacinę-integracinę (stiprinant sakytinės bei rašytinės kalbos vartojimą) ir sisteminę kalbos ugdymo paradigmų dermę (Nauckūnaitė, 2015, 60).

Tyrimo aktualumas. Siekiant išsamesnės mokinių raštingumo analizės, tikslinga nuodugniai nagrinėti ir skyrybą³. LKL VBE rašinių skyryba tebėra menkai ištirta. Brandos egzamino geriausiai įvertintų darbų skyrybos ypatumus yra gvildenusi Aurelija Tamulionienė. Nors išnagrinėta tik šimtas (keturiasdešimt 2014 m. ir šešiasdešimt 2018 m.) rašinių ir tvirtesnių išvadų tyrėja dar nelinkusi teikti, bet tam tikri mokinių rašinių skyrybos polinkiai jau matyti: skyryba kelia nemažai sunkumų ir geriausius įvertinimus gavusiems mokiniams (Tamulionienė, 2018, 1–24). Sisteminiai LKL VBE rašinių skyrybos tyrimai, pagrįsti kiekybiniais duomenimis, padėtų tiksliau užčiuopti skyrybos ženklų vartojimo įpročius, nustatyti skyrybos klaidų priežastis ir priimti sprendimus, kaip pagerinti padėtį. Tyrimo poreikį suponavo ši **mokslinė problema**: ar dvyliktos klasės mokiniai yra susiformavę pakankamus skyrybos įgūdžius, kokių skyrybos žinių jiems trūksta brandos egzamino metu, kokios yra dažniausios klaidos, kur slypi mokinių silpnos, nenuoseklios skyrybos priežastys⁴?

Šio tyrimo **objektas** – 2019 m. LKL VBE rašinių skyryba. Tiriamąją imtį sudaro 300 silpnai ir patenkinamai įvertintų mokinių darbų iš įvairių Lietuvos regionų⁵. Kiekybiniai duomenys remiasi 8370 aktualiausių skyrybos atvejų analize. Toks kiekis leidžia susidaryti gana platų vaizdą apie baigiamųjų darbų skyrybą. Tęsiant mokinių raštingumo temą būtų tikslinga atskirai ištirti skirtingų Lietuvos regionų, taip pat tautinių mažumų ir lietuviškų mokyklų mokinių brandos egzamino rašinių skyrybos ypatumus. Straipsnyje keliamas **tikslas** – išnagrinėti 2019 m. LKL VBE rašinius skyrybos aspektu ir nustatyti, kokios abiturientų skyrybos žinios. Šiam tikslui įgyvendinti svarbūs tokie **uždaviniai**: 1) susisteminti analizuojamų rašinių skyrybos atvejus pagal sintaksinius vienetus; 2) atlikti kokybinę ir kiekybinę mokinių skyrybos polinkių analizę; 3) remiantis dabar galiojančiomis skyrybos normomis iškelti dėsningas mokinių skyrybos klaidas; 4) pateikti metodinių rekomendacijų dėl įvairių sintaksinių vienetų skyrybos mokymo(si) bendrojo lavinimo mokykloje. Metodinių rekomendacijų paskirtis – atkreipti akis į sudėtingesnius skyrybos atvejus, į dažnai pasitaikančias klaidas ir į tuos dalykus, į kuriuos nuolat atkreipia dėmesį savo klausimais mokiniai ir mokytojai. Šie praktiniai patarimai turėtų padėti apsaugoti nuo galimų skyrybos klaidų, sintaksės reiškinių painiojimo. Brandos egzamino rašinių skyryba nagrinėjama sintaksinių reiškinių pagrindu, taip pat atsižvelgiama ir į skyrybos ženklus, skyrimo jais tendencijas. Tyrimui panaudotas **aprašomasis**

³ Straipsnio autorė skaitė pranešimą tema *Būdingiausias skyrybos klaidos abiturientų rašiniuose* (Tezės paskelbtos http://www.leu.lt/laikrastis/tezes_LF/Tezes_2018_03_08.pdf) mokslinėje metodinėje konferencijoje *Lietuvių kalbos ir literatūros dėstymo aktualijos*, vykusioje Joniškėlio Gabrielės Petkevičaitės-Bitės gimnazijoje 2018 m. kovo 8 d. Konferencijoje kaip vieną iš didžiausių problemų ir mokytojai, ir mokiniai įvardijo skyrybą. Tai buvo viena iš paskatų imtis išsamesnio tyrimo.

⁴ Remiantis Nacionalinio egzaminų centro 2014–2018 m. duomenimis, rašantiesiems keblumų kyla ne tik dėl kalbos taisyklingumo. Didžiausia raštingumo spraga – skyryba (apie 21 proc. mokinių už skyrybą gauna 0 taškų – padaro 15 ir daugiau klaidų). Plačiau žr. Tamulionienė, 2018, 5–7.

⁵ Darbai gauti iš Nacionalinio egzaminų centro pagal Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos ir Nacionalinio egzaminų centro bendradarbiavimo sutartį.

analitinis metodas, o bendriausiems mokinių skyrybos polinkiams ir dėsningumams išryškinti pasitelkti **lyginamosios analizės ir kiekybinis metodai**.

Mokinių rašinių skyrybos analizė

Viena iš kalbinio ugdymo sričių – tinkamai taikyti išmoktas skyrybos taisykles. Pagal Pagrindinio ugdymo bendrąsias programas jau 7–8 klasės mokiniai, mokydamiesi sintaksės, geba atpažinti sudėtingesnės raiškos veiksnius ir tarinius, vartoti antrininkes sakinio dalis. Mokomasi vienarūšių sakinio dalių su apibendrinamaisiais žodžiais, aiškinamųjų sakinio dalių, išplėstinių pažyminių, priedėlių skyrybos, atpažinti ir skirti įterpinius, kreipinius su išplečiamaisiais žodžiais, elementarius sudėtinių prijungiamųjų sakinių atvejus, analizuoti paprastos sandaros sudėtinius sakinius, o 9–10 klasėse plečiamos žinios apie sudėtinius sakinius ir mokomasi atskirti ir vartoti sudėtinius jungtukinius (sujungiamuosius ir prijungiamuosius) bei bejungtukius sakinius, laikytis sudėtinių sakinių sudarymo ir siejimo normų. Šiose klasėse apibendrinama sudėtinio ir vientisinio sakinio skyryba.

Skyryba ne tik įgalina lengviau suvokti tekstą, bet ir padeda geriau išreikšti sakiniais mintis ar jų atspalvius. Skyrybos jokiū būdu negalima atsieti nuo sakinio sintaksinės struktūros (skyryba rodo ir sintaksinius žodžių ryšius, sudėtinio sakinio sandarą), tačiau neretai atsižvelgiama ir į sakinio prasmę bei intonaciją. Iškelti vieną vyraujančią principą nėra lengvas dalykas, nes skyrybos principai – prasmės, gramatinis ir intonacinis – yra glaudžiausiai tarp savęs susiję, nes ir pati sakinio prasmė, gramatinė struktūra ir intonacija skyrium negali egzistuoti (Labutis, 2002, 366). Lietuvių kalbos skyrybos tikrieji pamatai dar neištirti (Abaravičius, 2002, 8).

Skyrybą iki šiol reguliuoja 2006 m. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimai, kuriuose skyrium pateikiamos privalomosios ir pasirenkamosios skyrybos taisyklės⁶. Pasirenkamoji skyryba palieka didesnę laisvę rašančiajam. Pasirenkamosios skyrybos atvejų pagausėjimas rodo, kad dabar galiojančios skyrybos normos orientuotos į teksto kūrėjo ir kūrimo poreikius (Drukteinis, 2007, 1, 12). Viena vertus, sveikintina, kad skyryba darosi sintaksiškai ir semantiškai laisvesnė, gyvybingesnė, taisyklėse daugėja variantinių skyrimo atvejų. Tačiau, antra vertus, detalizuojant taisykles ir norint jomis sunorminti visus galimus gramatinius, prasminius ir intonacinius sakinio dalių ir dėmenų santykius, labai pagausėja pačių taisyklių arba jas papildančių pastabų. Detalizuotos taisyklės padeda redaktoriams, stilistams, bet jų išmokyti mokyklose yra labai sunku. Straipsnio autorė pripažįsta galimus skyrybos variantus ir naujoves⁷, bet susidariusi nuomonę, kad

⁶ Plačiau žr. *Pasirenkamosios skyrybos taisyklės*, 2006. Prieiga per internetą: <https://www.vlkk.lt/lit/10118>. *Privalomosios skyrybos taisyklės*, 2006. Prieiga per internetą: <https://www.vlkk.lt/lit/101135>.

⁷ Nors naujoji skyryba kelia diskusijų (ne viskas čia paprasta ir aišku, galbūt ne viskas ir įtikinama, o neretai kertasi ir su natūraliąja vartoseną) (Kniūkšta, 2007), bet priimtos skyrybos reikia laikytis.

mokyklose svarbiausias skyrybos mokymo uždavinys – išmokyti mokinius tik privalomojo skyrimo taisyklių, supažindinti su kai kuriais pasirenkamojo skyrimo atvejais, parodyti vienu kitu pavyzdžiu. Pasirenkamoji skyryba (kai skyrimas arba neskylimas priklauso nuo intonacijos, teksto prasmės ar kūrėjo intencijos) naudinga tik tiems, kurie gerai išmano elementarias, visiems privalomas skyrybos taisykles ir įprastinę skyrybos ženklų vartoseną.

Toliau aptariami tyrimo metu išryškėję skyrybos ypatumai LKL VBE darbuose, atkreipiamas didesnis dėmesys į sisteminę skyrybos klaidas. Straipsnyje duodami tik tipiškiausi ir ypatingesni skyrybos atvejai kaip iliustraciniai pavyzdžiai⁸.

1. *Vientisinio sakinio skyryba*

1.1. Tiriamoji medžiaga rodo, kad vienaarūšės sakinio dalys mokinių nesunkiai atpažįstamos ir skiriamos, kai susietos bejungtukių santykiu (a), sujungtos priešinamaisiais ar poriniais jungtukais (b) ir kartojamaisiais jungtukais (c), pvz.: a) <...> **nepasitikėjimas savimi, baimė keistis skatina žmogų pasiduoti aplinkybėms**; b) **Veiksmas seminarijoje lėtas, bet dramatiškas**. **Kukutis prakalbsta ne tik apie žmogaus orumo, bet ir tikėjimo žlugimą**; c) **Motina ir mokina juos skaityti, ir dalinasi meno grožiu**. Prie nepagrįsto polinkio dėti kablelį minėtinas atvejis, kai vienaarūšės sakinio dalis jungia nesikartojantys jungtukai *bei, ar, arba*, pvz.: *Jis jaučia kalbę, bei skriaudą Lietuvos žmonėms ir žyniui Stardui <...>. <...> tas kelias gali kainuoti jiems jaunystę, ar net artimųjų meilę. Dažniausiai klystame nepriėmę teisingo sprendimo, arba per daug skubotai nusprendę*. Netinkamai taikomą intonacinį kriterijų paremia klaidingas polinkis dėti kablelį prieš *ir*, jungiantį labiau išplėstas arba labiau nutolusias viena nuo kitos vienaarūšės sakinio dalis, pvz.: *Antrojo pasaulinio karo įkarščio viduryje atsидūrusi lyrikė paliko gimtuosius namus, ir būdama Rusijos glūdumoje pradėjo ilgėtis tėviškės*.

Iš vienaarūšių sakinio dalių temos pabrėžtini šie dalykai: 1) nereikia skirti vienaarūšių sakinio dalių, kai kartojamas tas pats jungtukas *ir*, bet jis jungia ne tas pačias vienaarūšių sakinio dalių eiles; 2) įsidėmėti, kad jungtukas *ar*, kuris sudėtiniame sakinyje gali prijungti šalutinį dėmenį, nesikartodamas tarp vienaarūšių sakinio dalių yra toks pat kaip ir jungtukai *ir, bei*.

1.2. Analizuojant aiškinamųjų ir apibendrinamųjų sakinio dalių skyrybą, aktualu atkreipti dėmesį į keletą atvejų. Nemotyvuotas nukrypimas nuo skyrybos normų yra aiškinamųjų (tikslinamųjų) vietos, laiko ir būdo aplinkybių atskyrimas iš vienos pusės, pvz.: *Tais laikais, praeityje žmogus be gamtos neįsivaizdavo savo gyvenimo. Šių dienų pasaulyje, žmonijoje yra įvairių herojų, mokslininkų, kvailių <...>*. Dabartinės skyrybos normos reglamentuoja, kad šios sintaksinės konstrukcijos gali būti išskiriamos kableliais, jeigu norime pabrėžti jų aiškinamąją paskirtį, arba gali būti visai neskiriamos. Neretai mokiniai tinkamai nesudeda skyrybos ženklų, kai vienaarūšis aiškinimas turi ryškinančių

⁸ Straipsnyje pateikiamų pavyzdžių kalba yra netaisyta.

žodžių (*ypač, o ypač, kaip ir, būtent, tai yra, labiausiai, daugiausia, arba*), pvz.: *Šiandieną daugelis žmonių, o ypač jaunimas turi įvairių priklausomybių. Šis kūrinys kaip ir romanas „Altorių šešėly“ tai pat turi autorius biografijos elementų <...>. Atkreiptinos akys į tai, kad toks vienanaris aiškinimas yra išskiriamas kartu su jį ryškinančiais žodžiais kableliais; jeigu ryškinančią paskirtį atlieka įterpinys, kablelis rašomas ir po įterpinio, pvz.: XVI a. Lietuvos švietėjai, pavyzdžiui, M. Daukša, valstybingumą grindžia tėvų žeme, istoriškai susiklosčiusiais papročiais ir gimtąja kalba.*

Sunkesnis atvejis mokiniams yra vienaarūšių sakinio dalių su apibendrinamaisiais žodžiais skyryba. Kartais sudedami ne tie skyrybos ženklai: rašomas kablelis vietoj brūkšnio ar dvitaškio, pvz.: *Kelionės metu žmogus gali atskleisti savo tikrąsias vertybes, atsakingumą, ryžtą ir brandumą. Taigi nesvarbu, koks bebūtų žmogus, jaunas ar senas, didelis ar mažas, kelionė jį išbando <...>.* Kalbant apie daugianario aiškinimo skyrybą, ypač pabrėžtiną toks dalykas – kableliais daugianarį aiškinimą iš abiejų pusių skiriame tada, kai jis turi ryškinantį žodį (*kaip antai, būtent, tai yra ir pan.*), pvz.: *Visi statiniai, tai yra (:)(-) malkinė, daržinė ir senoji klėtis, jau skendėjo dūmuose.* Minėtina ir tai, kad nepamatuotas dvitaškio (brūkšnio) dėjimas prieš išvardijamas vienaarūšes sakinio dalis, kai prieš išvardijimą nėra apibendrinamojo žodžio, pvz.: *Jis labai **bijojo:** už savo laisvę, už savo šeimą, už savo ateitį.* Mokiniams reikia paaiškinti, kad tarinys negali eiti veiksnių, papildinių ar aplinkybių apibendrinamuoju žodžiu. Jei po tarinio kas išvardijama, dvitaškis ar brūkšnys nededamas. Kablelį čia rašantys mokiniai greičiausiai remiasi intonacija – įspėjamuoju stabtelėjimu prieš vardijimą. Klaidų mokiniai padaro ir tada, kai apibendrinamasis žodis turi ryškinantį įterpinį (*žodžiu, vienu žodžiu, trumpiau sakant, kitaip tariant ir pan.*), pvz.: *Meilė ir neapykanta, ištikimybė ir išdavystė, veidmainiavimas ir apgaulė, žodžiu, visokios aistros atsispindi literatūros tekstuose.* Tokiais atvejais negalima užmiršti, kad brūkšnį rašome prieš įterpinį, o po jo kablelį, pvz.: *Ir džiaugsmą, ir skausmą, ir netektį – trumpai tariant, įvairius jausmus išgyvena kiekvienas.*

Taigi mokantis aiškinamųjų sakinio dalių skyrybos reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos dalykus: išsiaiškinti, ar aiškinimas yra vienanaris ar daugianaris; nustatyti aiškinamųjų sakinio dalių vietą sakinyje; pastebėti sakinyje vienaarūšių sakinio dalių apibendrinamuosius žodžiu; pasižiūrėti, ar aiškinamosios sakinio dalys turi papildomų, jas ryškinančių žodžių.

1.3. Daug ir įvairių esti pažyminių skyrybos nesklaidumų. Nemaža jų dalis rodo, kad mokiniai sunkiai atpažįsta išplėstinį pažyminį po pažymimojo žodžio. Ši skyrybos klaida labai dažna, pvz.: *Iš vienos pusės klaidos padarytos per mūsų gyvenimą leidžia mums iš jų pasimokyti. Individai nesugebantys atleisti imasi keršto. Neretai mokiniai išplėstinį pažyminį, einantį po pažymimojo žodžio, atskiria tik iš vienos pusės, pvz.: *Visada bijojo to, jog draugai, nuolatos vadinantys jį kvailėliu visiškai pamirš jo tikrąjį vardą. Žmogui atsidūrusiam nacių lageryje, buvo labai lengva pavirsti gyvuliu.* Pasakytina ir tai, kad išplėstinis pažyminis be reikalo skiriamas prieš pažymimąjį žodį, nes yra įprastinėje vietoje, pvz.: *Išsilavinusios, turtingą vidinį pasaulį turinčios, motinos paveikslą lietuvių literatūroje parodo Šatrija Ragana apysakoje „Sename dvare“. Kvailėliai nebūtinai kvaili,**

tiesiog kiekvienas skirtingai priima tokią **aplinkinių jiems sukurtą** „etiketę“. Neišskiriami ir keli pažyminiai, iš įprastos vietos nukelti po pažymimojo žodžio, pvz.: **Žmogus laisvas ir išdidus, ir laimingas per gyvenimą eina drąsiai. Taigi Kukučio tokio mažo, tokio kvailo mirtis niekam neįdomi.** Šiuo atveju skyrybos problemų kyla dėl to, kad šie pažyminiai yra painiojami su keliomis sudurtinio tarinio vardinėmis dalimis, plg.: *Liudo Vasario charakteris **dvilypis, labai prieštaringas.*** Nepamatuotai prieš kelis postpozicinius pažyminius dedamas ir dvitaškis, pvz.: *Moteris: **ryžtinga, tvirta ir savimi pasitikinti** tampa veikėjo pagrindiniu ramsčiu. Pasaulis: **modernus, materialus ir nuolat skubantis,** žlugdo Garšvos kūrybinį įkvėpimą.* Kelių postpozicinių pažyminių nederėtų painioti su keliais postpoziciniais pažyminais, kurie aiškina prepozicinį pažyminį (plg.: *Įvairiaspalvė asmenybė: **mylinti, išdidi, kerštinga – nepalieka abejingų.***). Mokiniai nepaiso taisyklės neskirti nederinamųjų pažyminių (matyt, dėl to, kad šie pažyminiai painiojami su išskiriamais išplėstiniais postpoziciniais pažyminais), pvz.: **Žmogus, didelės dvasinės jėgos ir atkaklios valios, sugeba nenuleisti rankų.** Novelėje „Vagis“ autorius aprašė trumpą istoriją, **apie kenčiantį žmogų, kuris nužudė vagį.** Mokant pažyminių skyrybos, mokiniams būtina priminti, kad išplėstinis postpozicinis pažyminys yra skiriamas tik tada, kai jis yra derinamasis, tai yra suderintas su pažymimuoju žodžiu gimine, skaičiumi ir linksniu.

1.4. Taip pat kliūva ir priedėlio skyrybos pažeidimai. Nepagrįstai skiriamas prieš pažymimąjį žodį einantis priedėlis (a), bet neskiriamas po jo arba atskiriamas iš vienos pusės (b), pvz.: a) **Pagrindinis romano veikėjas, Antanas Garšva, yra vaizduojamas kaip kalinys keltuve <...>. Panaši situacija pavaizduota vieno žymiausių lietuvių rašytojo – Juozo Tumo Vaižganto kūrinyje „Dėdės ir dėdienės“;** b) J. Biliūnas **puikus psichologas** novelėse atskleidžia skausmingus klaidų apmąstymus. **Liudui Vasariui – jautrios ir kūrybingos sielos jaunuoliui gyvenimas seminarijoje nuobodus <...>. Atkreiptinas mokinių dėmesys į tai, kad po pažymimojo žodžio einančio neišplėsto priedėlio (a) ir lyginamojo priedėlio (b) skyryba pasirenkamoji, pvz.: a) Savo Dievui – **Lietuvai** – daro naudingus darbus. Savo Dievui, **Lietuvai**, daro naudingus darbus. Savo Dievui **Lietuvai** daro naudingus darbus; b) **Kaip Lietuvos kunigaikštis(,) Skirgaila gina valstybės interesus. Skirgaila(,) kaip Lietuvos kunigaikštis(,) gina valstybės interesus.****

Norėdami tinkamai skirti priedėlį mokiniai turi mokėti jį atpažinti (pažyminys, išreikštas daiktavardžiu) ir įsidėmėti, kad skyryba priklauso nuo priedėlio pozicijos pažymimojo žodžio atžvilgiu ir jo sandaros.

1.5. Kaip žinoma, dabartinės skyrybos taisyklės leidžia neskirti išplėstinių aplinkybių. Pažymėtina, kad pati dažniausia išplėstinių aplinkybių skyrybos klaida, kai ji teskiriama iš vienos pusės, esanti sakinio viduryje (kur susidaro ryškesnė pauzė) ar einanti po jungtuko, siejančio vienuosį sakinio dalis arba sakinio dėmenis, pvz.: *Pagrindinis veikėjas Jokūbas, **bijodamas prarasti savo brangiausią turtą arklį nužudo arkliavagį. Jis bijo, kad atsisakęs kunigystės, sulauks neigiamos tėvų bei visuomenės reakcijos. Salomėja Nėris kankinasi **ir atsidūrusi toli nuo gimtinės, pajuto, kad ji kalta savo tautai ir kultūrai.*****

Taigi norinčiam taisyklingai skirti išplėstines aplinkybes reikia atlikti šiuos veiksmus: rasti sakinyje dalyvį, pusedalyvį ar padalyvį; nustatyti, ar jie eina aplinkybėmis; patikrinti, ar jie turi priklausomų žodžių; išsiaiškinti, ar tie priklausomi žodžiai yra savarankiški.

1.6. Neretai neskiriami įterpiniai (*deja, beje, be to, ko gero, žinoma, pavyzdžiui* ir pan.) arba atskiriami tik iš vienos pusės (a), o skiriami žodžiai, kurie nelaikomi įterpiniais (pvz., dalelytės *vis dėlto, visgi, tarytum, tartum, tuo tarpu, gal* ir pan.) (b), pvz.: a) **Kita vertus** visas kūrinys skirtas jo prieštarangiems jausmams analizuoti. **Be to** motinos įtakai vaikų gyvenime didelę reikšmę turi ir jos ryšys su gamta. **Visais laikais, deja** taip pat būdavo šeimų, kur motina rodė vaikams neigiamą pavyzdį; b) **Taip pat**, žmogus be savo artimųjų negalės pilnavertiškai gyventi. **Vis dėlto**, tik klysdamas gyvenimo kelyje žmogus gali tapti doresniu. <...> juos valdo kažkas kitas, **šiuo atveju**, priklausomybė. **Tačiau**, sunku yra suprasti savo klaidas <...>.

Nustatyta, kad daug prastesni skyrybos rezultatai, kai įterpinys labiau išplėstas ar mažiau įprastas (a), kai įterpinys yra iš karto po jungiamojo žodžio ir reikia rašyti kelis kablelius iš eilės (b), pvz.: a) **Tačiau kaip pats pavadinimas sufleruoja** buvo peržengtos ribos. **Pasak rašytojo K. Binkio** gero žmogaus nepakeičia jokios gyvenimo aplinkybės <...>; b) *Didelę dalį moters gyvenimo užima muzika, kuri anot mamatės, jai padeda užsimiršti <...>. Žmogaus gyvenimas yra pilnas tragedijų, komedijų ir be abejo klaidų.* Panašūs įterpinių skyrybos polinkiai pastebimi ir kitų tyrėjų (Salienė, 2005, 102; Bredelis, 2011, 20–26).

Kalbant apie įterpinių skyrybą, būtina pasakyti, kad įterpinys gali būti išskiriamas kartu su jungtuku (išskyrus *ir, ar arba, nei*), jei norima pabrėžti jų prasminę ir intonacinę vienumą, arba išskiriamas tik įterpinys, pvz.: *Bet **deja**, viskas klostėsi kitaip. Bet, **deja**, viskas klostėsi kitaip.* Neišleistina iš akių ir tai, kad modalumą rodantys žodžiai ar junginiai (*anaiptol, antai, apskritai, atseit, būtent, esą, galbūt, galų gale, greičiausiai, iš esmės, iš principo, iš tiesų, iš tikro, iš tikrųjų, kaip tyčia, lyg tyčia, konkrečiai, konkrečiau, mat, pagaliau, palyginti, paprastai, paprasčiau, pirmiausia(i), savo ruožtu, taigi, tikriausiai, tiksliau, turbūt, veikiausiai, visų pirma* ir kt.) gali būti skiriami, jei norima jiems suteikti įterptinį pobūdį, arba gali būti neskiriami, pvz.: *Tai, **turbūt**, neturėjo jokios įtakos jo sprendimui. Tai **turbūt** neturėjo jokios įtakos jo sprendimui.* Čia svarbu mokiniam paaiškinti, kad tie patys žodžiai gali būti ir kaip modalumą rodantys žodžiai, ir kaip įterpiniai. Įterptinių žodžių skyryba nėra sudėtinga, tik svarbu žinoti tuos žodžius, kurie gali būti įterpiniais, ir tuos, kurie nėra įterpiniai.

1.7. Nepagrįstas ir veiksnio nuo tarinio atskyrimas kableliu, kai sudurtinio tarinio jungtis praleista, o vardinė dalis pradeda bevardės giminės įvardžiu *tai*, pvz.: *Ke-lionės, **tai** kone geriausia **pramoga**. Liudas Vasaris, **tai** mąstantis, save analizuojantis **veikėjas** <...>.* Tokia skyryba rodo, kad rašantysis dėl silpnų sintaksinio nagrinėjimo žinių nepastebi sudurtinio tarinio vardinės dalies. Skyrybos normose nurodoma, kad čia rašytinas brūkšnys arba jokio skyrybos ženklų nereikia.

1.8. Į akis labai krinta nemotyvuotai vartojami skyrybos ženklai – itin dažnai nemotyvuotas skyrybos ženklas rašomas ilgėlesnėje sakinio atkarpoje. Neretai skyrybos ženklų

dėliojimas visiškai atsitiktinis ir palaidas, rašomi kableliai ten, kur jų nereikia: atskiriamas veiksnys nuo tarinio, kai veiksnio ir (ar) tarinio grupė yra išplėsta (a), skiriamos vientisinės aplinkybės, ypač kai jos išreiškiamos kelių žodžių junginiais (b), rašomas kablelis tarp skirtingų sakinio dalių (vietos ir laiko aplinkybės, papildinio ir aplinkybės, tarinio ir papildinio, papildinio ir pažyminio ir t. t.) (c), pvz.: a) *Veikėjo mintys apie poeziją, norą kurti ir nepritarimą tradicinei literatūrai, atskleidžia, jog tikrasis Garšvos gyvenimo ramstis yra kūryba. Koks nors nesuprantamas kitų žmonių poelgis, dažniausiai yra laikomas kvailiu;* b) *Pirmoje romano dalyje „išbandymų dienos“ – Liudas Vasaris bando atrasti pašaukimą. Dėl apysakoje ryškėjančių Šatrijos Raganos biografinių detalių, šį kūrinį dar galėtume vadinti prisiminimų rinkiniu <...>;* c) *Tokioje šeimoje vaikai dažnai kenčia, dėl motinos nepavyzdingo gyvenimo būdo. Mamatės nuoširdumas užburia, ne vien jos vaikus, bet ir visą dvarą. Liudo Vasario apsisprendimui, svarbiu veiksmu tampa susipažinimas su baroniene Rainakiene.* Minėtieji pavyzdžiai rodo, kad nesuvokta vidinė sakinio sandara, nenustatyti ryšiai tarp žodžių sakinyje, sakinio dalių painiojimas lemia šias klaidas. Kai kuriais atvejais tokiai skyrybai poveikį daro ir anglišku tekstų skyryba (Miliūnaitė, 2018, 108). Reikia įsidėmėti, kad skirtingų rūšių sakinio dalys, kad ir būdamos greta viena kitos, negali būti aiškinamosios (tikslinamosios). Aiškinamosios sakinio dalys visada būna tos pačios rūšies, kaip ir ta, kurią aiškina. Pravartu atkreipti mokinių dėmesį, kad skiriamieji ženklai dažnai sutampa su šnekamosios kalbos pauzėmis, tačiau taip yra ne visada. Sintaksinės reikšmės neturinčios pauzės dažniausiai jokiais ženklais nežymimos.

1.9. Tiriamojoje medžiagoje lyginamųjų konstrukcijų palyginti reta, taigi didelių apibendrinimų apie šių konstrukcijų skyrybą nekorektiška daryti. Tik pasakytina, kad darbo aukštojoje mokykloje praktika rodo, jog lyginamųjų konstrukcijų skyrybą – vienas iš problemiškesnių dalykų. Svarbiausia priežastis yra ta, kad lyginamųjų konstrukcijų ryšiai sakinyje dažnai būna nevienareikšmiai. Vis dėlto mokytojas turi būti pasirengęs paaiškinti lyginamųjų sintaksinių vienetų skyrimo ir neskryrimo atvejus. Pagrindinis lyginamųjų konstrukcijų skyrybos kriterijus yra tas, kad šio sintaksinio reiškinio skyrybą lemia ne jo raiška, o atliekama sintaksinė funkcija. Jos skiriamos ir neskiriamos kaip ir atitinkami sintaksiniai vienetai be palyginamųjų žodžių. Mokant lyginamųjų konstrukcijų skyrybą itin svarbu formuoti sintaksinio nagrinėjimo įgūdžius: 1) gebėti nustatyti sakinio žodžių vidinius ryšius ir nagrinėti sakinius sakinio dalimis; 2) nustatyti, ar lyginamoji konstrukcija prilygsta šalutiniam dėmeniui (turi gramatinį centrą); 3) ar lyginamoji konstrukcija funkcionuoja kaip aiškinimas, pridūrimas (plačiau žr. Bučienė, 2016, 32–37).

Apibendrinant vientisinio sakinio skyrybos ypatumus rašiniuose pasakytina, kad mokiniai gerokai primirę skyrybos taisykles ir ne iki galo suvokia žodžių tarpusavio ryšius sakinyje, tiksliai nustato sakinio dalių ribas. Tad labai svarbu pasiekti, kad mokiniai kuo geriau gebėtų sintaksiškai nagrinėti vientisinius sakinius.

2. Sudėtinio sakinio skyryba

2.1. Iš sudėtinio sakinio skyrybos dalykų pirmiausia minėtinos šalutinių dėmenų skyrybos spragos. Tai labiausiai paplitęs skyrybos normų pažeidimo atvejis. Pro mokinių akis dažnai praslysta šalutiniai dėmenys, kurie jungiami santykiniais įvardžiais (*kas, koks, kuris, keli, keleri, kelintas, kieno*), prieveiksmais (*kada, kol, kaip, kiek, kur, kame, kodėl, iš kur, ligi kur* ir pan.) ir dalelytėmis (*ar, be, bene, vos, vos tik, lyg, tarsi, tartum, negu* ir pan.) (ypač jei šalutinis dėmuo yra trumpas ir įsiterpęs į pagrindinį ar kitą šalutinį dėmenį), pvz.: *Vienas didžiausių gyvenime iššūkių sužinoti **kas tu esi**. Tik žmogus **kuris yra stiprus dvasiškai** gali atleisti. <...> mano, jog tai **ką jie daro** yra teisinga. Kunigas palūžta ir vis labiau mąsto **ar nepadarė lemtingos klaidos prieš daugelį metų palikdamas Lietuvą**. Jis bando savo veiksmus pateisinti mąstydamas, jog **jei jis neužmuštų arkliaavimo vagis užmuštų jį**.*

Mokinių skyrimo praktika rodo, kad pavojingesni (neiškiria kableliais) tokie šalutiniai dėmenys, kurie prasideda prijungiamuoju žodžiu su prielinksniu (*dėl kurio, su kuriuo, į kurį, iš kur, iš ko* ir pan.), pvz.: *Šiai moteriai be galo svarbus tikėjimas **dėl kurio ji savo vaikus auklėja remdamasi krikščioniškomis vertybėmis**. Žmonės paklausdavo **iš kur jis žino kiek gyvens**. Itin dažna klaida – šalutinio dėmens skyrimas iš vienos pusės, pvz.: *Skirgaila žinodamas, **kad Keleris guli pasislėpęs kambaryje esančiame karste** įsako jį užkasti gyvą. Galima teigti, kad žmogus, **kuris patiria skriaudą dėl savo klaidų** labiausiai trokšta dvasinio tobulėjimo. Nepastebimas šalutinis dėmuo, esantis prieš pagrindinį dėmenį, pvz.: **Kad taip nenutiktų** visuomenė turi būti atlaidi. Pirmiausia, **jei doras žmogus suklysta** griežčiausia jo teisėja yra sąžinė <...>. Nepateisinamai vienas nuo kito atskiriami du vienaarūšiai šalutiniai dėmenys, sujungti nekartojamais jungtukais *ir, ar, arba, nei*, pvz.: *Klaida – tai poelgis, **kuris mus verčia jausti sąžinės graužatį ar skausmą, ir kuris nepalieka mūsų sielos gelmių**. Visai nestebina tai, **koks bejėgis buvo šis žmogus, nei kokia sunkia lemtimi jis buvo apdovanotas likimo**. Reikia pasakyti, kad vienaarūšiai šalutiniai dėmenys (jie priklauso nuo to paties pagrindinio dėmens ir atsako į tą patį klausimą, keliamą iš tos pačios sakinio dalies) skiriami ar neskiriami kaip ir analogiškai sujungtos vienaarūšės sakinio dalys.***

Dar viena dažnai pasitaikanti klaida – šalutinis dėmuo neišskiriamas kartu su jį pabrėžiančiais ar aiškinančiais žodžiais ar jų samplaikomis (ypač, *nebent, juoba, juolab, juo labiau, tuo labiau, būtent, vis tiek, tai yra*), pvz.: *Žmogus neretai sutrinka **ypač kai reikia vadovautis sąžine, jausti kitam užuojautą** <...>. Tautos išlikimo problema labai aktuali **juo labiau, kad daug lietuvių šiandien emigruoja**. Neretai sutrinkama, kai šalutinis dėmuo baigiasi prieš nekartojamą jungtuką *ir*, pvz.: *Jo siekis – būti geru poetu, **kokį jį sukūrė Dievas ir jausti mylimo žmogaus paramą**. Tačiau kvailiečiai moka pasinaudoti tuo, **kuo juos laiko ir stengiasi neparodyti jiems savo savijautos** <...>. Nemažai abejonių mokiniams kelia dar vienas atvejis, kai vienu jungtuku ar prijungiamas šalutinis dėmuo, o kitu *ar* sujungiamos tame dėmenyje esančios vienaarūšės sakinio dalys, pvz.: *Kyla klausimas, **ar jam pavyko nuraminti sąžinę, ar sielos skausmą**. Nesvarbu, **ar tai*****

klaidos tavo, ar svetimo asmens, jos iš karto parodo, kas yra ne taip. Reikia turėti galvoje tai, kad vartojant šalutinio dėmens prijungimo jungtuką *ar* tarp tuo pačiu jungtuku *ar* sujungtų vienaarūšių šalutinio dėmens elementų (paprastai vienaarūšių sakinio dalių) kablelis neturi būti rašomas.

Kad sudėtiniame prijungiamajame sakinyje skyrybos klaidų būtų išvengta, rekomenduojama: 1) gerai įsiminti šalutinių dėmenų prijungiamuosius žodžius, ypač santykinius įvardžius, prieveiksnius, dalelytes; 2) rasti gramatinius centrus; 3) kelti šalutiniam dėmeniui klausimą; 4) nustatyti šalutinio dėmens ribas (rasti ne tik pradžią, bet ir pabaigą: taikyti praleidimo metodą, pvz.: **O kas taip gyvulį žudo, tas, jei reiks, ir žmogų žudys.** [**O kas taip gyvulį žudo, tas, ..., ir žmogų žudys.**]).

2.2. Mokinių tekstuose, kaip rodo surinktoji medžiaga, beveik nepavyko aptikti klaidų skiriant sujungiamuosius sudėtinio sakinio dėmenis. Matomas polinkis neatskirti sudedamojo sujungimo dėmenų, sujungtų pavieniu jungtuku *ir*, pvz.: *Kunigo darbas jam svetimas ir jis trokšta kultūros išmanymo. Jaunas vyras kažkada padarė klaidą ir jam ji tobulėti visai nepadėjo <...>*. Pasirenkamoji sudedamojo sujungimo dėmenų skyryba nurodoma ir dabar patvirtintose taisyklėse, nors seniau jas skirti buvo privaloma. Priešinamojo sujungimo dėmenys paprastai skiriami kableliais, pvz.: *Žmogaus apsisprendimai priklauso nuo jo paties, tačiau neretai ir aplinka turi įtakos. Žmogus nuolat siekia tobulumo ir harmonijos su pasauliu, o klaidos ir nuosmukiai yra neatsiejama dvasinio tobulėjimo sąlyga.* Pasitaiko tik pavienių klaidų (neskyrimo) atvejų, kai sudėtinio sakinio predikatiniai dėmenys sujungti paremiamuoju būdu (*užtai, todėl, tad, dėl to* ir pan.), pvz.: *Jam sunku pasirinkti gyvenimo kelią tad suklysta. Iš klaidų pasimokydami žmonės tobulėja ir tampa brandžiomis asmenybėmis todėl klaidos tikrai padeda tobulėti.*

Galima apibendrinti, kad sujungiamųjų sakinių skyrybą lemia jų dėmenys siejantys jungtukai. Pateikti skyrybos atvejai labai panašūs į vienaarūšių sakinio dalių skyrybos taisykles (vienarūšės sakinio dalys taip pat gali būti jungiamos sujungiamaisiais jungtukais). Vis dėlto radus sakinyje sujungiamąjį jungtuką reikia nustatyti, ar jis jungia vienaarūšės sakinio dalis ar savarankiškus sujungiamąjo sakinio dėmenis, ir tik tada taikyti skyrybos taisykles.

2.3. Bejungtukių sakinių norminė skyryba įvairesnė palyginti su sujungiamaisiais ir prijungiamaisiais sakiniiais. Be kablelio, jų dėmenys gali būti skiriami dvitaškiu, brūkšniu, kabliataškiu. Tai priklauso nuo intonacijos ir dėmenų prasminių santykių (bejungtukio sakinio dėmenų santykiai labai įvairūs). Tyrimo medžiaga rodo, kad bejungtukiai sudėtinio sakinio dėmenys dažniausiai mokinių atskiriami kableliu. Galbūt ir todėl, kad šis skyrybos ženklas aptarnauja kur kas daugiau skyrybos situacijų nei kiti. Vis dėlto šiuo atveju pakankamai siaura kitų skyrybos ženklų (dvitaškio, brūkšnio, kabliataškio) vartojimo sfera, nesinaudojama šių skirtukų išgalėmis siekiant parodyti tam tikrus sintaksinius semantinius sakinio dėmenų santykius (aiškinimo, apibendrinimo, sąlygos, priešpriešos ir pan.), pvz.: *Svarbu tai, kad Liudas Vasaris ištaisė savo klaidą ir nusprendė teisingai, pasirinko jam skirtą poeto gyvenimą <...>. Sąžinės kirmino graužimas jam*

neduoda ramybės, apie nusikaltimą prisipažįsta žmonai, kunigui <...>. Tačiau po „drąsaus“ poelgio kelias dienas neišdrįsta išeiti į lauką, jis suvokia kaltę.

Kadangi taisyklių formuluotėse nenurodomos griežtos ribos tarp vienokiais ar kitokiais ženklais skiriamų dėmenų, pateikiamos tik tendencijos, polinkiai (*paprastai, dažnai*), vertinančiajam skyrybą reikia susitaikyti su tokia skyryba, kai išvardijimo santykiais susiję dėmenys gali būti atskirti dvitaškiu ar akivaizdus aiškinimas – kableliu.

Aktualu, tiesiog būtina, prieš pradėdant mokyti skyrybos geriau supažindinti mokinius su skyrybos ženklais, jų teikiamomis minties raiškos stilistinėmis išgalėmis, skirtukų reikšmėmis (plačiau žr. Abaravičius, 2002). Prasminga panagrinėti ir skyrybos ženklų atspindimą skirtingą intonaciją. Per sintaksės pamokas pravartu būtų pratinti mokinius į sakinių pažiūrėti ne tik kaip į formalų gramatinį, bet ir kaip į semantinį darinį (Kalinauskas, 1986, 9). Apsaugoti mokinius nuo klaidų yra turbūt pagrindinė mokytojo užduotis mokant skyrybos, bet reikia pabrėžti, kad svarbu ir patarti, kaip skyrybos ženklus panaudoti kaip priemonę geresniam, tikslesniam, raiškesniam tekstui sukurti. Taigi mokantis sudėtinų bejungtukų sakinių skyrybos svarbu įsigilinti į pasakymo turinį, į prasminius santykius tarp dėmenų, kurie ir lemia vienokio ar kitokio skyrybos ženklo pasirinkimą. Dvitaškiu žymimas aiškinimas, rezultato ir priežasties santykis, o brūkšniu – išvada, apibendrinimas, staigi veiksmų kaita ir pan. (plačiau žr. Vasiliauskienė, 2002, 87–90).

Apibendrinant sudėtinio sakinio skyrybą svarbu pabrėžti, kad paties taisyklių mokėjimo nereikia absoliutinti, nes tai – tik pirmoji pakopa. Visų pirma atsižvelgus į dėmenų siejimo būdus (prijungimą, sujungimą, bejungtukų ryšį) reikia suvokti vidinę sudėtinio sakinio struktūrą, tai yra gebėti nustatyti sudėtinio sakinio tipą. Tada galima praktiškai taikyti išmoktas taisykles ir parinkti tinkamą skyrybos ženklą.

3. Tyrimo apibendrinimas

Išnagrinėjus nemažą pluoštą skyrybos atvejų matyti, kad mokiniai moka skyrybą nepakankamai – dažnai nepaiso skyrybos normų. Tyrimas atskleidė pagrindines, sisteminės klaidas (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Skyrybos klaidų pasiskirstymas mokinių rašiniuose

Skyrybos atvejis	Klaidų dažnumas (proc.)
Vienarūšės sakinio dalys	4
Aiškinamosios sakinio dalys	12
Pažyminiai	16
Priedėliai	6
Išplėstinės aplinkybės	7
Įterpiniai	13
Nemotyvuota skyryba	11
Prijungiamieji sudėtinio sakinio dėmenys	29
Sujungiamieji sudėtinio sakinio dėmenys	2

Kaip matyti iš tyrimo duomenų, daugiausiai rūpesčių mokiniams kėlė prijungiamųjų sudėtinio sakinio dėmenų skyryba (iš visų skyrybos klaidų sudaro net 29 proc.). Ne mažiau problemiška pažyminių skyryba (sudaro 16 proc. analizuojamų skyrybos klaidų). Sunkiau mokiniams sekėsi ir įterpinių (13 proc.) bei aiškinamųjų sakinio dalių (12 proc.) skyrybos atvejai. Dar vienas dažnas polinkis – nemotyvuota skyryba (11 proc.), kai nėra jokių motyvų atriboti, suskaidyti skyrybos ženklų tam tikras sakinio dalis. Tokie rezultatai nestebina: ankstesni kiekybiniai tyrimai ir lyginamoji jų analizė rodo panašius klaidų polinkius (Salienė, 2005, 102–103; Tamulionienė, 2018, 17–19). Gerokai rečiau (4 proc.) netinkamai skiriamos vienuosės sakinio dalis. Rečiausiai mokinių rašiniuose pasitaiko klaidų skiriant sujungiamuosius sakinio dėmenis – tokie atvejai sudaro 2 proc. visų fiksuotų analizuojamos medžiagos klaidų.

Taigi rašinių skyrybos tyrimas rodo, kad abiturientams trūksta taisyklingos skyrybos įgūdžių. Priežasčių galima ieškoti įvairių, tačiau norėtusi atkreipti dėmesį į akivaizdžiausias. Niekam nėra paslaptis, kad 11–12 klasėse gimtosios kalbos ugdymo tyrinys orientuotas į literatūros mokymąsi, manant, kad rašybos ir skyrybos dalykai išmolti pagrindinėje mokykloje. Deja, šis tyrimas atskleidžia, kad sistemingai nekartojamos ir neįtvirtinamos pagrindinėje mokykloje išmuktos skyrybos taisyklės labai pasimiršta. Kalbos sandaros, rašybos, skyrybos ir kiti kalbos praktikos įgūdžiai 11–12 klasėse nuolat turėtų būti stiprinami atsižvelgiant į individualius mokinių ir klasės poreikius.

Dar viena svarbi priežastis – silpnos mokinių sintaksės žinios. Skyrybos įgūdžiai labai susiję su visos sintaksės išmanymu. Sintaksė yra viena svarbesnių kalbos mokslo dalių, būtinų tiek sakytinei, tiek rašytinei mokinių kalbai ugdyti. Sintaksinės sandaros pažinimas padeda iki galo suvokti kalbą kaip sistemą. Kai sunkiai suvokiama sakinio struktūra, nemokama jungti žodžių ar sakinio dėmenų, tai ir skyrybos ženklai dedami bet kur. Sintaksės ir skyrybos mokymo kursas sėkmingas tik tada, kai nuosekliai ir sistemingai formuojami įgūdžiai ir mokėjimai. Skyrybos mokymas turi būti grindžiamas sintaksine sakinio sandara, prasmine teksto analize, tvirtu taisyklių mokėjimu ir gebėjimu jas taikyti (Salienė, 2007, 101–104). Skyrybos pagrindus galima suprasti tik siejant skyrybą su sintakse.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad, liberalizavus skyrybos taisykles, mokiniai, matyt, ėmė per mažai skirti dėmesio privalomajai skyrybai, net piktnaudžiauti nuostata leisti autoriui pačiam pasirinkti skyrybos ženklus⁹. Žinotina, kad kiekvienas pavartotas skyrybos ženklas turi būti pagrįstas sintaksės, prasmės ar intonacijos sumetimais.

---

⁹ Kaip dažnai diskusijose nurodo mokytojai lituanistai, į mokymo procesą įdiegtos pasirenkamosios skyrybos taisyklės – viena iš svarbesnių skyrybos klaidų pagausėjimo priežasčių (Miliūnaitė, 2018, 108).

Išvados

Atliktas LKL VBE darbų, įvertintų silpnai ir patenkinamai, kiekybinis tyrimas patvirtino ankstesnių ir pagal empirijos apimtį siauresnių tyrimų išvalgas apie pastebimai prastėjančius mokinių skyrybos įgūdžius. Sudėtinio sakinio šalutinių dėmenų skyrybos klaidos pagal dažnumą gerokai pranoksta kitas klaidas. Sunkesni atvejai yra pažyminių, įterpinių ir aiškinamųjų sakinio dalių skyryba. Mokymo(si) procese šiems dalykams turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys.

Mokinių kalbos praktikoje dažna ir nemotyvuota skyryba, kuri nepagrįsta sakinio vidine struktūra. Šių klaidų gausą lemia menki sintaksinės ir skyrybinės analizės įgūdžiai. Matyt, ne menkesnį vaidmenį klaidų atsiradimui turi ir intonacijos, kaip skyrybos kriterijaus, sureikšminimas. Intonacija remtis dera tvirtai išmanant sintaksinius skyrybos kriterijus.

Kaip matyti iš empirinės medžiagos, sujungiamųjų sakinio dėmenų ir vienaarūšių sakinio dalių skyrybos klaidos yra retos, pavienės.

Kalbant apie skyrybos ženklų dažnį, reikia pasakyti, kad dominuojantis skirtukas – kablelis. Iš mokinių rašinių baigia išnykti įvairesni skyrybos ženklai – dvitaškis, brūkšnys, kabliataškis. Ypač vengiama dėti dvitaškį ar brūkšnį sudėtiniame sakinyje tarp dviejų bejungtukių dėmenų, nors antrasis aiškina pirmąjį ar pasakoma išvada.

Privalomojo skyrimo taisyklės labiausiai remiasi sintakse, todėl mokykloje ypač svarbu stiprinti sintaksinio nagrinėjimo įgūdžius ir mokėjimus. Mokant(is) skyrybos negalima atsiriboti nuo visos lietuvių kalbos gramatinės sistemos. Per silpnos sintaksės žinios (neperprantama vidinė sakinio sandara, sakinio dalių ryšiai) trukdo formuoti tvirtus taisyklingos skyrybos įgūdžius. Klaidų šaltinis – ir taisyklių nemokėjimas ar per menkas jų išmanymas.

Reikia atkreipti mokinių dėmesį ir į tai, kad pasirenkamosios skyrybos variantų įvairovė naudinga tik labai gerai skyrybą išmanantiems, suvokiantiems, kurios taisyklės yra elementarios, visiems privalomos, padedančios suvokti mintį, o kurios – tik perteikia minties niuansus, skirtingą intonaciją.

Literatūra

- Abaravičius, J. (2002). *Skyrybos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Bredelis, K. (2011). 9–12 klasės mokinių lietuvių kalbos skyrybos įgūdžių analizė: įterptinių konstrukcijų skyryba. *Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika*, 13(1), 20–26.
- Bučienė, L. (2016). Lyginamųjų konstrukcijų skyrybos klausimu. *Gimtasis žodis*, 3, 32–37.
- Bučienė, L. (2018). *Būdingiausios skyrybos klaidos abiturientų rašiniuose*. Prieiga per internetą: http://www.leu.lt/laikrastis/tezes_LF/Tezes_2018_03_08.pdf.

- Drukteinis, A. (2007). Skyrybos pertvarka ir probleminiai jos klausimai. *Lietuvių kalba*, 1, 1–21. Prieiga per internetą: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/3>.
- Kalinauskas, B. (1986). Mokiinių mąstymo ugdymas sintaksės pamokose. In V. Drotvinas (Red.), *Lietuvių kalba mokykloje 2* (pp. 6–23): Kaunas: Šviesa.
- Kniūkšta, P. (2007). *Naujosios skyrybos taisyklės. Ką jos duoda ir ką patiems reikia suvokti*. Kaunas: Šviesa.
- Komunikavimo gimtąja kalba kompetencijos ugdymas*. Prieiga per internetą: <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/pagrindinis/pagrindiniai-kompetenciju-ugdymo-aspektai/siuolaikinio-ugdymo-tikslas-asmens-kompetencijos/komunikavimo-gimtąja-kalba-kompetencijos-ugdymas/>.
- Labanauskienė, S., Tamulionienė, A. (2015). *Mokinių rašinių kalbos tyrimų rezultatai ir rekomendacijos*. Prieiga per internetą: <http://litanistusamburis.lt/wp-content/uploads/2015/08/A.-Tamulionien%C4%97-S.-Labanauskien%C4%97-Mokini%C5%B3-ra%C5%A1ini%C5%B3-kalbos-tyrim%C5%B3-rezultatai-ir-rekomendacijos-lituanistams.pdf>.
- Labanauskienė, S. (2015). Būdingiausios sintaksės klaidos Pietų Aukštaitijos abiturientų rašiniuose. *Bendrinė kalba*, 88, 1–17. Prieiga per internetą: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/88/Labanauskiene_BK_88_straipsnis.pdf.
- Labanauskienė, S. (2016). Sintaksės klaidos Vilniaus apskrities abiturientų rašiniuose. *Bendrinė kalba*, 89, 1–22. Prieiga per internetą: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/89/Labanauskiene_BK_89_straipsnis.pdf.
- Labutis, V. (2002). *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendroji programa* (2016 m.). Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2016 m. sausio 25 d. įsakymu Nr. V-46. Prieiga per internetą: <https://www.upc.smm.lt/ugdymas/dokumentai/22LIETUVIU-KALBOS-IR-LITERATUROS-PAGRINDINIO-UGDYMO-BENDROJI-PROGRAMA-2016-p-002.pdf>.
- Miliūnaitė, R. (2013). Raštingumo problema interneto bendruomenės ir mokytojų akimis. *Kalbos kultūra*, 86, 192–211.
- Miliūnaitė, R. (2014). Mokytojai apie informacinių technologijų poveikį mokinių raštingumui. *Bendrinė kalba*, 87, 1–16. Prieiga per internetą: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/87/Miliunaite_BK_87_straipsnis.pdf.
- Miliūnaitė, R. (2018). *Kalbos normos ir jų savireguliacija interneto bendruomenėje*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Nauckūnaitė, Z. (2015). Kalbos ugdymas: kalbos ugdymo paradigimų kaita ir kalbos mokymo(si) logika. *Acta paedagogica vilnensia*, 34, 49–61. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/8342/7998>.
- Nekvapil, J. (2010). Language cultivation in developed contexts. In B. Spolsky & F. M. Hult (Eds.), *The Handbook of Educational Linguistics* (pp. 251–252): Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
- Nevinskaitė, L. (2010). Trumpųjų žinučių rašybos bruožai. *Kalbos kultūra*, 83, 275–296.
- Pasirenkamosios skyrybos taisyklė*. (2006). Prieiga per internetą: www.vlkk.lt/lit/10118.

- Privalomosios skyrybos taisyklės*. (2006). Prieiga per internetą: www.vlkk.lt/lit/101135.
- Salienė, V. (2005). Dvyliktos klasės mokinių lietuvių kalbos žinių ir gebėjimų analizė. *Pedagogika*, 76, 100–106.
- Salienė, V. (2005). Dvyliktos klasės mokinių lietuvių kalbos žinios: kalbos kultūros užduočių analizė. *Pedagogika*, 78, 73–78.
- Salienė, V. (2007). Kai kurie lietuvių kalbos sintaksės ir skyrybos mokymo aspektai pagrindinėje mokykloje. *Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika*, 9(1), 101–104.
- Smetonienė, I., Petrėnienė, O. (2016). Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino rašinių stiliaus problemos. *Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika*, 18(1), 30–45. Prieiga per internetą: <http://www.zmogusirzodis.leu.lt/index.php/zmogusirzodis/article/view/148>
- Tamulionienė, A. (2015). Būdingiausios rašybos klaidos mokinių rašiniuose ir tinklaraščiuose. *Bendrinė kalba*, 88, 1–24. Prieiga per internetą: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/88/Tamulioniene_BK_88_straipsnis.pdf.
- Tamulionienė, A. (2018). Skyrybos ypatumai lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbuose. *Bendrinė kalba*, 91, 1–24. Prieiga per internetą: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/91/Tamulioniene_BK_91_straipsnis.pdf.
- Vaišnienė, D. (2019). Kalbinis švietimas: skleisti ar keisti? *Gimtoji kalba*, 2, 3–6.
- Vasiliauskienė, V. (2002). *Probleminiai lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos aspektai*. Vilnius: Homo liber.
- Veszelszki, A. (2017). *Digilect: The Impact of Infocommunication Technology on Language*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Ефремов, (2014). О новых формах наивной лингвистики в эпоху интернета. *Антропологический форм*, 21, 74–81.

Punctuation-related Issues in Essays of Lithuanian Language and Literature State Matura Examination

Laimutė Bučienė

Vytautas Magnus University. Academy of Education, K. Donelaičio g. 58, LT-44248, Kaunas, Lithuania,
laimute.buciene@vdu.lt

Summary

The research object of this article is the essays written during the Lithuanian language and Literature State matura examination in 2019. The aim of the research is to investigate the essays from the perspective of punctuation, identify the most common punctuation mistakes based on the applicable punctuation norms and present methodological recommendations concerning the teaching/learning of punctuation of various syntactical units in the comprehensive school.

The quantitative study of the essays confirmed the insights provided by earlier studies concerning a strong tendency of deteriorating pupils' punctuation skills. By their frequency the mistakes of punctuating the clauses in a complex sentence significantly exceed other mistakes. More troublesome cases include the punctuation of attributes, parentheses and explanatory parts of the sentence. Unmotivated punctuation, which is not based on the internal structure of the sentence, is also rather common in the language practice of pupils. The high number of such mistakes is determined by the poor skills of syntactical and punctuation analysis. Apparently, the overestimation of intonation as a punctuation criterion plays an important role in the occurrence of mistakes.

The compulsory punctuation rules are mainly based on syntax. Therefore, it is very important to strengthen the skills and abilities of syntactical analysis. The source of mistakes is both the lack of and poor knowledge of the rules. It is important to make pupils aware that the variety of the variants of optional punctuation is only useful for those who are well versed in punctuation and understand which rules are elementary, compulsory and helping to grasp the thought and which only show its nuances and a different intonation.

Keywords: *essay, punctuation, punctuation mark, punctuation mistake, Lithuanian language and Literature State matura examination.*

Gauta 2019 10 05 / Received 05 10 2019
Priimta 2019 10 30 / Accepted 30 10 2019